

Barakonyi Károly (szerk.) (2009): *Bologna „Hungaricum”. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest.*

Barakonyi Károly *Bologna „Hungaricum”* című műve napjaink egyik legfelkapottabb, felsőoktatással kapcsolatos témáját dolgozza fel. A bolognai folyamatnak a speciális magyar fűszerezésű recepciója azonban nem a követendő példák sorát vagy a sikertörténetek hogyanjában a receptjeit gyarapítja. A szerző meglátása szerint a magyar felsőoktatásban az elmúlt években lezajlott változtatások mögött hatalmas munka, rendkívül sok befektetett energia és ráfordított idő húzódik meg, mégis számos ponton lehet hiányérzetünk. Hiányérzet a Bolognai Nyilatkozatban foglalt dekrétumok és az azok realizálódása közötti diszkrepancia mentén észlelhető, amely – bár minden országnak megvan a maga saját Bologna-folyamata – a sajátos magyar feladatértelmezésben és megvalósulásban jelenik meg. Ezek mentén az egyik fő problémaként az európai felsőoktatási reform céljainak történő meg nem felelést és ezáltal a reform hiábavalóságát érzékelhetjük.

A könyv hangvételén mindvégig érzékelhető szkeptikus jelleg mögött sajátos pozíció húzódása sejlik fel, még a témában kevésbé járatos olvasóban is. Barakonyi Károly neve ismerősen cseng a bolognai folyamattal kapcsolatos témák iránt érdeklődő publikum számára, az egyetemi oktatók-kutatók és a hallgatóság körében egyaránt. A szerzőt általában jellemző kritikai habitusa a magyarországi megvalósulás sikertelen mikéntjét tekintve erősödik fel, amelyben mind a kormányok, a felsőoktatási vezetők, mind

pedig a hallgatóság, mint aktorok, érintve vannak. Bár a kötet témáját illetőleg tudományos érdeklődésre számot tartó kérdéskört boncolgat, a kötet szerkesztője már bevezetőjében leszögezi, hogy „*a könyv nem akadémiai disszertáció*”, és mint ilyen, „*nem is kíván megfelelni a tudományos kutatásoktól elvárt szigorú követelményeknek*” (BARAKONYI, 2009: 9). A szerzőnek a munkában Schwartz Kitti felsőoktatási vezetőkkel készített mélyinterjú elemzése és Szabó Tibornak a magyar felsőoktatási rendszer működéséről szerzett gyakorlati tapasztalatai is segítségére voltak. Az empirikus vizsgálatok, a szakirodalom tanulmányozása és a gyakorlati ismertekből nyert tapasztalatok együttesének hasznosítása adta a következtetések megfogalmazását, amelyek egy későbbi, tágabb körben végzett, mélyebb felsőoktatás-kutatás kiinduló hipotéziseként használhatók fel.

A kötet hat fejezete a tágabb értelemben vett perspektivikus megközelítés felől, a magyarországi végrehajtásért felelős aktorok tevékenységének és véleményének vizsgálatán keresztül, az intézményi szintű összefüggéseken át halad az újragondolás mint megoldási alternatíva felé.

A *Bologna felülnézetben* című fejezettel kezdve az egyetemek kialakulását, valamint átalakulásukat ismerhetjük meg, először általános, majd hazai aspektusból tekintve, melyet a felsőoktatás funkcióváltozásának bemutatása követ. Szczipanski 1963-as *A felsőoktatás szociológiája* című művéből megtudhatjuk azt is, hogy a változásra azért van szükség, mert „*az egyetemek elszakadtak az élettől*” (SZCZIPANSKI, 1969:22. In.: BARAKONYI,

2009:26). Ez a mű a múlt század derekán, szocialista miliőben született alkotás, olyan, a felsőoktatási expanzióval kapcsolatos problémákat feszeget, amelyek a mai európai társadalmakban kibontakozó (vagy inkább igen vehemensen, dübörögve zakatoló) bolognai folyamat kapcsán is megállják a helyüket. Ma azonban már nincs idő a gondolati síkon megvalósuló tétova merengésre, hiszen a gazdasági versenyképesség, az emberek élete a tét. A felsőoktatás modernizálását és ezáltal a gazdasági innovációt szolgálja az európai oktatási miniszterek által kiadott Bolognai Nyilatkozat, amelyben olyan stratégiai célokat rögzítettek, melyeket az aláíró országok magukra nézve követendőnek vallanak. Bár a bolognait követően még számos hasonló nyilatkozat és jelentés született (a kötetben kivonatolva megtalálhatók az európai felsőoktatási reform leglényegesebb dokumentumai), amiket az európai államok aláírásukkal szentesítettek, hazánkban már az első években érezhető bizonytalanság és szkepticizmus volt jellemző a reformokat illetően, amely súlyos években megjelenő hátrányt jelentett a nyugat-európai (verseny)társakkal szemben. Az első fejezet a Bolognai Nyilatkozat kívánalmainak sorra vételezésével analizálja azok magyarországi megvalósulását, majd a formai, módszertani funkciók teljesületlenségéről ad számot.

A *Bologna alulnézetben* című fejezet a Bologna-folyamatban közvetlenül érintettek veszi górcső alá. Interjúk megkérdezések segítségével olvashatunk a folyamat végrehajtóinak a megvalósítással kapcsolatos benyomásairól, esetleges ellenérzéseiről. Az eredmény egyenesen megdöbbentő. A támogatási rendszer megváltoztatása egyfajta megélhetési pánikot generált, amely a hazai

intézmények egymás közötti rivalizálását, az egyetemi és főiskolai intézmények kiszorítósdi-játékát eredményezte. Bár a bolognai kihívás az intézmények különböző programok mentén zajló stratégiai tömörülését tette volna kézenfekvővé, inkább a rövid távú célok teljesülése érdekében létrejött, az intézményi és egyéni érdekek mentén szerveződő konzorciumok kialakulása vált jellemzővé. Megdöbbentő realitássokként hat az emberre, ahogyan a különböző intézmények és szakmai bizottságok vezető pozícióiban lévő szakemberek nyilatkoznak a kialakult helyzettel kapcsolatban. A Magyar Akkreditációs Bizottság (MAB) függetlensége is veszélybe került azáltal, hogy a testületben helyet foglaló szakemberek ugyanakkor valamelyik intézmény vezető beosztású szaktekintélyei is. Az alap- és mesterképzések kialakítására jellemző a rendszerszemléletű megközelítés teljes hiánya; a gyakorlatban is használható tudás és a minőség (szívnvonalas oktatás) egymástól távol álló fogalmak, a felsőoktatási vezető oktatók és kutatók pozícióátmentése valósult meg a képzési minőség rovására, és a reformok ellenére a tanulótársadalomnak még a csírái sem bontakoztak ki. Az említett hiányosságok a felsőoktatásban korábban uralkodó formák fennmaradását látszanak alátámasztani, ami nem kedvez a magyar felsőoktatás versenyképességének.

A *Bepillantás az elefántcsonttoronyba* című fejezetben a hazai állami egyetemek szervezeti jegyei kerülnek az elemzés fókuszába. Nem biztos, hogy az állami egyetem, mint egyesület vagy éppen mint költségvetési szerv (vállalat, vállalkozás) mindenki számára azonnal felvetődő konstrukciók. A kötet harmadik fejezete azonban mégis az egyetem szervezeti

formáinak opcióiról szól, korántsem a külső, független szemlélő nézőpontjából. Itt találjuk azt egyébként végtelenül lesújtó igazságot, amennyiben pont úgy, ahogy a kórház az orvosokért, az egyetem az oktatókért van. Persze „tudjuk”, hogy az igazán jó professzornak küldetésstudata van és nem az önérdékkövető vagyongyarapodás az elsődleges célja. Talán nem túlzás azt mondani, hogy ez a fajta altruisztikus kategória – amely a tudományt szolgálja – egy elveszőben lévő vagy inkább soha nem is létező illuzórikus valóságot mutat realitásként. A felsőoktatás reformálását élő időszakban a hatalom újraelosztásának a vesztesei a fiatal oktatók, illetve a nem oktató kutatók és a hallgatóság. *A hogyan jöhet létre ilyen drasztikus kontraszelekció kérdésre a válasz az, hogy „a versenytársak kiszorításának költségei általában kisebbek, mint a verseny diktálta fejlesztési költségek”* (BARAKONYI, 2009:131). Egyszerűen megfogalmazva, a tudás (ezáltal az életben való boldogulás) a gazdasági érdekek mentén szerveződő árucikk, amelyhez mindig is meghatározott kör (professzorok) által lehetett hozzájutni és ez napjainkban sem alakul másképp. A bolognai folyamat is kevésnek bizonyult a felsőoktatás piaci modelljének kialakulásához, és továbbra is fennmaradni látszik a tekintélyelvű, öngazgató szocialista vállalatra jellemző értékrend, amely piacgazdasági viszonyok között csekély eredményességgel kecsegtet.

A következőkben a felsőoktatás irányítási rendszerének kritikáját olvashatjuk. E rendszerből hiányzik az egyéni felelősség, a jól szervezett gazdálkodás,

a számonkérhetőség és a professzionizmus, ami nemcsak intézményi, de társadalmi szintű deficitek okozója is lehet. Mára már világosan látható, hogy az egyetem helye, küldetése a világban megváltozott, és ez hazánkban is új irányítási koncepciók érvényesítését követelné meg. Mivel a szerzők igen nagyok vélik hazánk lemaradását, ezért az irányítási reformfolyamat korrigálására számos lépés megtételét tartják kívánatosnak. Egy ilyen bonyolult rendszert azonban csak rendszerelméleti megközelítésben, professzionális stratégiai szemlélettel szabad átszervezni, amely valós alapot teremt az Európai Felsőoktatási Térséghez való csatlakozáshoz és a társadalmi konszenzus megteremtéséhez. Ehhez a versenyképesség elemzését, a célok kitűzését, majd a célokhoz vezető utat mint kulcsmomentumokat kell megtervezni, és csak ezt követően ildomos hozzáfogni a megvalósításhoz.

Összegzésként elmondható, hogy a *Bologna „Hungaricum”* valójában nem pusztán tudományos igényeket kielégíteni kívánó alkotás, hiszen nemcsak a felsőoktatás vezetőinek, oktatóknak és kutatóknak, hanem mint a bolognai folyamatban szintén érintett réteg, a hallgatók számára is információs értékkel bír. A felsőoktatás vezető rétege lehet mégis az elsődleges célközönség, mivel a szerzők szándéka szerint az írásoknak figyelemfelkeltő, ébresztő funkciója van, azaz annak a célnak a tudatosítása, hogy *„dolgaink e téren nem kifejezetten a jó irányba haladnak”* (BARAKONYI, 2009:10).

MADARÁSZ TIBOR